

OVERHEID EN ARCHEOLOGIE: VAN PAALWORM TOT DELTAPLAN

Boekmanetiching - Bibliotheek
Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
Tel. 6243739

Dames en Heren,

In het programma staat aangekondigd dat ik U iets ga vertellen over de relatie overheid-archeologie, tegen de achtergrond van ons landschap en de zogeheten "ruimtelijke kwaliteit". Ik heb hiervoor als titel gekozen: "Overheid en Archeologie: van paalworm tot Deltaplan".

Dames en Heren,

Vandaag viert archeologisch Nederland de Reuvensdagen te Maastricht. Vandaar dat U het voor het misschien minder feestelijke onderwerp "Overheid en Archeologie" met een niet-archeoloog zal moeten stellen. Overigens, het aantal archeologen dat zich de afgelopen jaren heeft verdiept in de relatie overheid-archeologie is klein te noemen. Dat was tot voor kort symptomatisch voor de archeologie: deze geringe belangstelling hield verband met het feit dat de archeologie puur-wetenschappelijk georiënteerd was en zich onvoldoende richtte op de maatschappij. Daar lijkt geleidelijk een kentering in te komen. Ik kom daar nog op terug.

Mijn affiniteit met een zo breed onderwerp als "Overheid en Archeologie" is vooral beperkt tot een deelaspect: de relatie tussen archeologie en ruimtelijke ordening. De afgelopen jaren heb ik in opdracht van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek deze relatie enkele malen onder de loupe genomen.

"Van Paalworm tot Deltaplan"

Ik moet U misschien teleurstellen want de roemruchte strijd tegen het water is niet het onderwerp van mijn lezing. De titel "van paalworm tot Deltaplan" suggereert dit wellicht. Het onderwerp

van mijn lezing is immers de relatie overheid-archeologie. Het toeval wil echter dat beide -de paalworm en in dit geval het Deltaplan Cultuurbehoud- de overheidsbemoeienis met de archeologie markeren.

Het ministerie van WVC is momenteel druk doende met een Deltaplan Cultuurbehoud, dat beoogt enkele bedreigde categorieën cultuurbezit van de ondergang te redden. In dit Deltaplan wordt ook een dijkje opgeworpen voor de bescherming van het archeologisch erfgoed. En die paalworm dan? Wel, die paalworm, of beter: de paalworm-invasie in de 18de eeuw, staat aan de basis van de overheidszorg voor het archeologisch erfgoed. Dit vraatzuchtige diertje teisterde destijds het hout van onze waterkeringen. Steenbestorting kwam hierdoor in zwang bij de dijkenbouwers. Dit leidde al snel tot plundering van hunebedden. Van de grote stenen, wel te verstaan. Aan deze omstandigheid danken wij de eerste wet op het gebied van de archeologische monumentenzorg. In het jaar 1734 besloten Drost en Gedeputeerden van Drenthe tot bescherming van de -ik citeer- "zogenaamde hunebedden die allenthalven als waardige monumenten en van ouds beroemde gedenkstenen behoorden geconserveert te worden". Precies 227 jaar later -in 1961- volgde de Monumentenwet, die overigens in 1927 al was aangekondigd. Overhaast beleid kan de overheid niet verweten worden.

De relatie overheid en archeologie is dus niet van gisteren. Zij kent bovendien vele kanten. Vanouds ligt de nadruk op de wetenschappelijke kant. Neem de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, opgericht in 1947. De naam geeft al aan onder welke vlag deze dienst veelal opereert: de wetenschappelijke. Veel belangrijk wetenschappelijk werk werd verricht, steeds meer in de vorm van "noodopgravingen" in de schaduw van de oprukkende vooruitgang. Sinds 1961 is de ROB belast met de uitvoering van de Monumentenwet, voorzover het de archeologie betreft.

Ik wil met name dit aspect aan de orde stellen, de archeologische monumentenzorg als uiting van de relatie overheid-archeologie.

Om de relatie met het symposiumthema te verduidelijken en mijn betoog in te leiden wil ik U eerst een aantal kernthema's aanreiken, die ik daarna kort zal uitwerken. Zij luiden als volgt:

1. er is een relatie tussen archeologie en landschap, een relatie die zich onder invloed van o.a. de milieu-problematiek steeds meer verdiept en verbreed;
2. de zorg voor de instandhouding en verdieping van deze relatie is een belangrijke overheidstaak;
3. ondanks de toegenomen bedreigingen en de stijgende behoefte aan historische identiteit van het landschap, is de archeologische monumentenzorg een ondervertegenwoordigd onderwerp van overheidszorg;
4. ondanks de toegenomen bedreigingen van het bodemarchief en het "archeologische landschap" is de archeologische monumentenzorg een ondervertegenwoordigd onderwerp van archeologen-zorg.

Ik zal mijn betoog afsluiten met een aantal aanbevelingen.

ARCHEOLOGIE EN LANDSCHAP

Ik wil nu ingaan op mijn eerste kernthema, namelijk dat er een relatie is tussen de archeologie en het landschap, een relatie die zich onder invloed van o.a. de milieu-problematiek steeds meer verdiept en verbreed.

Op de hechte relatie tussen archeologie en landschap is in het recente verleden met niet aflatende ijver gewezen door o.a. de heren Klok, hoofd van de afdeling Beschrijving en Monumentenzorg van de ROB, en Waterbolk, in onder meer zijn Kroon-voordracht met de titel "archeologie en landschap".

Terecht. De archeologische monumenten in het landschap zijn een deel van het milieu. De groeiende zorg voor het milieu -oftewel onze directe leefomgeving- dient zich dan ook niet te beperken tot de zorg voor het behoud van de natuur. Deze zorg moet zich óók richten op het behoud van de cultuurhistorische monumenten in het landschap. Tot deze laatste groep horen archeologische monumenten zoals grafheuvels.

Een samenleving onder druk gaat op zoek naar zijn wortels, als die er nog zijn tenminste. Men vindt ze onder meer in de relatie archeologie-landschap.

Hoe is de relatie tussen archeologie en landschap zichtbaar?

Direct zichtbaar is deze relatie in de vorm van zogenaamde archeologische elementen en structuren. Tot de elementen rekent men o.a. de hunebedden, grafheuvels, prehistorische akkercomplexen, de terpen, de vliedbergen en stinswieren, landweren, klooster- en kasteelterreinen. De archeologische structuren ontleen hun waarde aan de aanwezigheid van een zichtbare samenhang tussen enerzijds de archeologische elementen en anderzijds de natuurlijke of hist.geogr. terreinkenmerken. Een terp met een omliggende radiaire verkaveling, gelegen langs een oude kreek moge als voorbeeld dienen. De verschillende aspecten hangen hier zichtbaar nauw met elkaar samen.

Toegegeven, de "archeologische infrastructuur" is niet altijd even spectaculair. De rijke schakering geeft echter al aan, dat het landschappelijk belang niet onderschat mag worden. Zij kan in grote mate bijdragen tot de identiteit van een landschap. Bij Groningen en Friesland roept men al snel "terpen", Drenthe afficheert zich volgaarne met de hunebedden.

Onlangs nog werd ik rondgeleid door een militair oefenterrein bij Anlo. Niet door een militair maar door een archeoloog. Hij heeft het gebied gekarteerd in opdracht van de ROB en op kosten van het Ministerie van Defensie, omdat er plannen bestonden voor een ingrijpende herinrichting.

Door de kartering -bij de ROB bekend als AAI (Aanvullende Arch. Inv.)- was er een fascinerend beeld van de vroegere menselijke aanwezigheid in dit landschap ontstaan. Al wandelend en pratend kreeg dit beeld steeds meer contour, kleur en scherpte. We liepen langs een oude prehistorische route, waarlangs links en rechts grafheuvels, urnenvelden, nederzettingsterreinen, karresporen, middeleeuwse markegrenzen in een fraaie context bijeen lagen, soms zichtbaar, soms niet-zichtbaar. Het landschap kreeg hier een extra dimensie en méér kwaliteit door de inbedding in een verhaal. Mede door de resultaten van de kartering heeft Defensie afgezien van een herinrichting.

Soms is een archeologisch landschap dan ook meer dan een losse verzameling sites. Deze meerwaarde ontstaat bij het relateren aan het landschap, de topografie. Het milieu, zo U wilt.

De publieksvoorlichting is -traditioneel- slecht verzorgd.

Argeloos liepen zondagse wandelaars langs en over de aanwezige rijkdom.

Uit deze voorbeelden moge blijken dat:

1. het benadrukken van de relatie archeologie en het landschap kan bijdragen aan een verhoging van de ruimtelijke kwaliteit
2. dat de inkleuring van het landschap vooral bepaald wordt door zichtbare waarden,

3. dat de zichtbare en niet-zichtbare waarden een belangrijke kennisbron kunnen vormen die de relatie mens-landschap kunnen verhelderen. Zij zijn in feite complementair.

Dit laatste aspect vormt een raakpunt tussen wetenschap en archeologische monumentenzorg.

4. een goede voorlichting is noodzakelijk om historisch-ruimtelijke kwaliteiten tot hun recht te laten komen.

Hiermee heb ik mijn eerste kernthema, die luidde dat er een relatie is tussen archeologie en landschap -naar ik hoop-voldoende toegelicht.

Dat de zorg voor deze relatie een belangrijke overheidstaak is - mijn tweede kernthema- is in feite impliciet. Immers, deze zorg kan de ruimtelijke kwaliteit verhogen. En daar zegt de overheid naar te streven.

Ik ben van mening dat, indien de overheid verhoging van ruimtelijke kwaliteit nastreeft, meer nadruk op archeologische monumentenzorg noodzakelijk is: in onderzoek, bij beleidsvorming en -niet te vergeten- in de beleidspraktijk. Tot op heden is de archeologische monumentenzorg echter ondervertegenwoordigd op deze drie deelaspecten. Over het waarom en hoe gaat de rest van mijn voordracht.

OVERHEID EN ARCHEOLOGIE

Het verleden kan leerzaam zijn voor heden en toekomst. Deze gemeenplaats geldt voor de relatie archeologie en landschap. En waarom ook niet voor de relatie overheid en archeologie?

Ik wil daarom kort - te kort wellicht- met U terugblikken op enige aspecten van de AMZ, namelijk de Monumentenwet en de ruimtelijke ordening.

Allereerst de Monumentenwet.

De archeologische monumentenzorg kreeg, zoals gezegd, een formele basis in 1961 met het in werking treden van de Monumentenwet. In 1988 is deze wet aangepast. Als basis voor een effectief monumentenbeleid is zij te smal gebleken en gebleven. Vooral de bescherming van de groep niet-zichtbare monumenten blijft een heikele zaak.

U zult zich afvragen wat de reden is van de geringe effectiviteit van de Monumentenwet. Ik noem U een aantal redenen:

1. aan de bescherming gaat een vaak langdurige en moeizame procedure vooraf, o.a. ter verkrijging van voldoende documentatie;
2. bescherming brengt een grote administratieve rompslomp met zich mee, o.a. door de wijzigingen in eigendom en de talrijke vergunningsaanvragen; U kent de problemen wel: een schuurtje of kippenhok brengt vele pennen in beweging.
3. de wet biedt wel de mogelijkheid voor de bescherming van objecten, maar niet of nauwelijks voor de bescherming van archeologische structuren en/of de omgeving van een monument; Tot grote teleurstelling van velen is dit in de herziene wet van 1988 niet verbeterd: de minister oordeelde de hantering van de Monumentenwet voor landschapsbescherming ongewenst;
4. er is nauwelijks controle of inspectie op wetshandhaving;
5. het sanctiebeleid is navenant.

Aan de Monumentenwet kleeft enigszins het karakter van wat wel "symboolwetgeving" genoemd wordt. Wat bedoel ik hiermee? Ten behoeve van het algemeen belang is een soort compromiswetgeving geformuleerd. De eigenaar of gebruiker krijgt van hogerhand beperkingen opgelegd. Materieel wordt dan de archeoloog in het gelijk gesteld. In de praktijk blijkt aan de uitvoering weinig aandacht besteed te worden. Ook niet aan de begeleiding. De eigenaar ontvangt op een goede dag een keurige, in ambtelijke taal opgestelde, kennisgeving. Over aard en omvang van het monument, doel van de bescherming en de vraag welke vormen van gebruik wel of niet zijn toegestaan tast hij in het duister. "Normaal gebruik" mag. U begrijpt: de zon gaat op ... de zon gaat onder, de boer...hij ploegde voort, "et tout le monde va de lui meme".

Bij grotere projecten, bijvoorbeeld voor wegebouw, wordt de ROB meestal wel op tijd geïnformeerd als er een monument in het geding is. In het slechtste geval -als behoud niet mogelijk is- kunnen de archeologen opdraven om het verleden op te ruimen en in doosjes, zakjes en -soms- in een publicatie op te bergen.

U ziet: de Monumentenwet is niet het panacee gebleken. Sinds jaren probeert de ROB de archeologische monumentenzorg dan ook te verbreden. Met de beperkte middelen is veel bereikt, maar ook zeer veel niet.

Ik kom nu op het tweede aspect van de AMZ: de WRO..

Een van de speerpunten van het beleid vormde de aanvullende bescherming van archeologische terreinen via de ruimtelijke ordening. De hoop was en is hierbij vooral gevestigd op het bestemmingsplan. Deze juridisch bindende plannen voorzien -zoals bekend- in de mogelijkheid tot bescherming. Ten eerste door het geven van specifieke bestemmingen en ten tweede door het eisen van aanlegvergunningen voor bepaalde vormen van gebruik. Ook

zichtbare en landschappelijk waardevolle archeologische elementen en structuren kunnen hierdoor worden beschermd. Zo kan van een terp behalve de niet afgegraven delen ook de nog intacte structuur worden beschermd.

Wat is het effect van deze planologische bescherming?

Een aantal jaren geleden heb ik bestudeerd in hoeverre de in theorie veronderstelde planologische bescherming in de praktijk succesvol is geweest in noordoost-Groningen. Hier ligt een aantal gemeenten in het alom in nota's bezongen "oudste cultuurlandschap van Nederland": het terpenlandschap. Het is voor dit symposium een aardig voorbeeld omdat in dit landschap de "ruimtelijke kwaliteit" nauw samenhangt met de aanwezige archeologische en cultuurhistorische rijkdommen. In het streekplan van de Provincie Groningen laat men deze rijkdom natuurlijk niet onvermeld. De gemeenten beschikten bij de aanvang van het onderzoek al sinds enige jaren over lijsten met geregistreerde archeologische monumenten. En in 1974 verscheen -ten behoeve van de ruimtelijke ordening- een eerste versie van de zgn. "meldingskaart" voor Groningen. Kortom, het tijdstip voor een tussenbalans was aangebroken.

De resultaten van het onderzoek waren niet bemoedigend. De planologische bescherming van archeologische waarden in deze gemeenten bood een tamelijk ontluisterende aanblik. En dat ondanks de bloemrijke passages die in diverse bestemmingsplannen aan het terpenlandschap en de cultuurhistorie werden gewijd. Zo'n 44 % van de archeologische monumenten of zogenaamde "meldingsgebieden" werd onvoldoende beschermd. Ze stonden niet of onjuist aangeduid, er was een verouderd bestemmingsplan of de gebruiksvoorschriften waren niet afdoende. Ook bestemmingen waren vaak strijdig met het streven tot behoud. En werd er een "bultje" geëgaliseerd dan signaleerde men dit keurig in het bestemmingsplan met de mededeling: "is inmiddels afgegraven".

De zogenaamde "passieve bescherming" die de R.O. in ieder geval zou moeten bieden werd aldus wel erg letterlijk opgevat.

In de agrarische gemeenten stond de monumentenzorg dan ook niet in hoog aanzien, werd soms als "lastig" ervaren voor gemeente en agrariër. Een landbouwer uit 't Zandt (of all places) liet in het kader van de ruilverkaveling en voorbereiding bestemmingsplan weten tegen elke vrijheidsbeperking te zijn. Hij voorzag "enorme ruzie tussen de boeren over wie zo'n oud stukje terp op zijn grond krijgt". Hier was niet alleen een landbouwer, maar tevens een gemeenteraadslid en ex-wethouder aan het woord.

Was het passieve beleid onvoldoende, van een actief beleid was in noordoost-Groningen al helemaal geen sprake. De mogelijkheden om archeologische waarden op zinvolle wijze in het landschap in te passen, door het geven van een functie of bestemming, of door aangepast gebruik of beheer c.q. restauratie vonden nauwelijks weerklank. Navraag bij gemeenten leert dat men soms schermt met fraaie "kwaliteitsaanduidingen" in de vorm van openheid, zichtlijnen en visuele invloedssferen. Het op zinvolle wijze inpassen van de archeologische waarden in het landschap verloopt veel moeizamer. Bescherming is ook in dit kader een "ad-hoc gebeuren".

Dat gold overigens ook voor de begeleiding door de ROB. Die beperkte zich veelal tot het verstrekken van informatie tijdens de voorbereiding van plannen. Wat er nadien met deze informatie gebeurde werd niet meer nagegaan. Bij ontstentenis van een provinciaal-archeoloog in de provincie Groningen, die taken in de sfeer van voorlichting en begeleiding voor zijn rekening kan nemen, is het dweilen met de kraan open. Daar is op den duur zelfs een Deltaplan geen oplossing.

De vrij passieve overheidsrol strekte zich ook uit tot archeologische waarden, die wel een planologische bescherming hadden gekregen. Dit bleek vooral een papieren bescherming. Ook

hier ontbrak van gemeentewege ten ene male systematisch toezicht op handhaving van de best. planbepalingen. Dat zou ook lang geen gemakkelijke zaak zijn, meende men: "hoe boeren ploegen, dat zie je niet. Er zijn bulten die ieder jaar 10 cm lager worden". (Hoe die 10 cm jaarlijks wordt vastgesteld wil ik verder buiten beschouwing laten).

Hier raken we andermaal de achilleshiel van de praktijk van het overheidsbeleid. Net zoals bij de Monumentenwet bestaan er -met de beste bedoelingen overigens- allerlei voornemens en is er een ruim instrumentarium voorhanden. In de praktijk is het effect echter nihil, door het ontbreken van systematische begeleiding, controle en sancties. Overigens, onlangs werd er een Archeologische Monumentenwacht opgericht. Deze organisatie zal een bijdrage kunnen leveren aan een beter behoud van archeologische monumenten.

Nu zou het niet zo erg zijn als men af en toe een steekje laat vallen. De provincie kan corrigeren. In een recent onderzoek is mij evenwel gebleken dat provincies zich steeds meer gaan beperken tot een procedurele toetsing van gemeentelijke plannen. De inhoud van het ruimtelijke beleid wordt grotendeels aan de gemeenten overgelaten. Als bij een willekeurige gemeente een visie op het cultuurhistorische erfgoed, waartoe de archeologische waarden behoren, ontbreekt houdt je voor de toekomst je hart vast. In het concrete geval van noordoost-Groningen is somberheid helemaal troef, omdat de locale overheid daar nauwelijks een sprankje motivatie voor de AMZ weet op te brengen.

We mogen -in navolging van anderen- concluderen dat voor de archeologie het beschikbare wettelijk instrumentarium, zowel Monumentenwet, de WRO als nu ook de wetgeving die onder verantwoordelijkheid van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij valt,

door de overheid onvoldoende wordt gebruikt. Men bekommert zich nauwelijks om de naleving van wetten en plannen.

Het derde kernthema, namelijk dat de archeologische monumentenzorg een ondervertegenwoordigd onderwerp van overheidszorg is, is hiermee toegelicht.

(Een parallel doet zich mijns inziens voor in de milieuwetgeving. Onlangs werd bekend dat deze in plattelandsgemeenten weinig effect sorteert. Overtredingen zijn aan de orde van de dag. Ambtelijk onvermogen, bestuurlijke willekeur en belangenverstremgeling van bestuurders lagen aan deze situatie te grondslag. Er is niet veel moed voor nodig om voor de cultuurhistorie en dus de archeologie eenzelfde situatie te veronderstellen.)

Kortom, het gebruik van wettelijk instrumentarium en de naleving van wettelijke bepalingen worden niet bepaald door de simpele aanwezigheid van dat instrumentarium, noch door de inhoud van wetten. Het gaat vooral om de mate waarin de men de samenleving (incl. de overheid!) weet te motiveren voor de doeleinden die men beoogt. Dit bepaalt uiteindelijk of een wet effect sorteert. Een stukje rechtssociologie.

De archeologie heeft zich tot op heden misschien te veel blindgestaard op het instrument Monumentenwet. In het huidige tijdsgewricht en door het woekeren met de ruimte spelen belangentegenstellingen een grote rol in de praktijk van de ruimtelijke ordening. In een versterking van het archeologische belang in verhouding tot de andere -veelal puur economisch getinte- belangen zal veel energie gestoken moeten worden.

De overheid zal de huidige situatie moeten verbeteren. Daartoe is het nodig dat men de ambtelijke belangenbehartiging vanuit verschillende ministeries en diensten structureert en coördineert. Natuurlijk. In de praktijk zal dit bijvoorbeeld een

actievere rol van de PA's in de ruimtelijke ordening vereisen. Informeren, adviseren, begeleiden en alert zijn op planvorming.

Maar dat is niet genoeg.

Wil men de samenleving motiveren voor de AMZ dan zal een betere maatschappelijke vertaling van wet én archeologisch onderzoek nodig zijn. Er is dus duidelijk niet alleen een taak voor de overheid, maar ook een taak voor de archeologen zelf weggelegd. Tot op heden -en ik kom hier op het vierde kernthema- is de AMZ echter een ondervertegenwoordigd onderwerp van archeologenzorg. De archeologie zal extraverter moeten worden. Enerzijds door meer aandacht te schenken aan het toegepaste onderzoek, anderzijds door op een actieve manier de publieke opinie te mobiliseren. Activiteiten op het gebied van publieksvoorlichting, educatie en recreatie kunnen de broodnodige "spin-off" effecten teweeg brengen. Het is eigenlijk verbijsterend dat een wetenschap die zo gemakkelijk de fantasie van de burger kan prikkelen, er niet in is geslaagd meer goodwill te kweken voor de zaak van de AMZ, en daarmee voor het behoud van de eigen bronnen van onderzoek.

Nu richt de aandacht zich vandaag vooral op het landschap en de "ruimtelijke kwaliteit" - overigens een begrip dat, net als "gezelligheid", veelal niet aangeeft wat er is, maar zou moeten zijn. Maar goed: wat moet de overheid met de archeologie in het landschap? Laat ik het zo zeggen: het is de grote uitdaging voor de overheid om de komende jaren zaak te maken van vormgeven van ons landschap met gevoel voor cultuurhistorische elementen en structuren. Daarom breng ik de suggestie om cultuurhistorische inventarisaties verplicht te stellen voor o.a. bestemmingsplannen, nogmaals onder de aandacht. De vertaling in de plannen moet dan wel zinvol zijn. Er is vanzelfsprekend geen behoefte aan potsierlijke of historiserende archeologische landschappen.

Dames en heren,

U heeft met mij kunnen concluderen dat de relatie tussen overheid en archeologie de afgelopen jaren in het teken van ad-hoc of zelfs non-beleid stond. Het schipperen met de Monumentenwet vormde een illustratief voorbeeld hiervan. De verbreding in de aanpak door o.a. de ruimtelijke ordening is ook ontoereikend gebleken: in de praktijk was dit beleid niet erg effectief, deels door de beperkte archeologische begeleiding en belangenbehartiging, deels door factoren op lokaal niveau.

Traditioneel volgt er aan het eind van een betoog een reeks aanbevelingen, omdat het natuurlijk allemaal beter kan. Ik wil me bij deze traditie aansluiten. Want ook de relatie overheid-archeologie kan beter.

Daarvoor zal de overheid de waarde van de archeologie voor het landschap niet alleen moeten erkennen, maar ook als een van de uitgangspunten van het beleid inhoud moeten geven, in theorie en praktijk.

Ik ben het vanzelfsprekend eens met diegenen, die de zorg voor ons landschap beter willen structureren en coördineren. Maar het moet ook geen doel op zich worden. We leven tenslotte in een pluriforme samenleving. Ervaringen in Engeland wijzen er trouwens op dat zelfs een wat onoverzichtelijke organisatie vruchten kan afwerpen (Fowler).

Eén van de manieren om de overheidsbemoeienis te structureren is de gebiedsgerichte aanpak. De heer Haartsen suggereerde dit al. Op grond van mijn ervaringen in Groningen ben ik geneigd te pleiten voor een aanpak op basis van een op de archeologie c.q. cultuurhistorie toegesneden integratiekader. Als voorbeeld moge het terpenlandschap dienen: slechts wanneer alle aspecten hiervan, alle regelingen en wetten op bijvoorbeeld het gebied van ruimtelijke ordening, monumentenzorg, landinrichting, natuur- en landschap, landbouw, ontgroning, afijn, véle regelingen, binnen

zo'n beleidskader worden gezien, is mijns inziens de versnipperde belangenbehartiging en het afkalven van de historisch-landschappelijke waarden te voorkomen.

Maar ook hier geldt onverminderd: zonder goede begeleiding, inspectie op handhaving van wetten en plannen en een effectief sanctiebeleid is het een spel om des keizers baard.

De overheid moet haar verantwoordelijkheid nemen, maar ook de archeologen zullen zich, onder aanvoering van de ROB, een veel grotere inspanning op het gebied van de AMZ moeten getroosten. Dat veronderstelt een mentaliteitsverandering. Het primaat van wetenschap bedrijven en opgraven zal doorbroken moeten worden. Het is wenselijk dat de samenhang met de AMZ wordt versterkt, bijvoorbeeld door dat toegepast-wetenschappelijk onderzoek meer aandacht krijgt en het veldwerk sterker gericht wordt op het verwerven van kennis over de monumenten.

Behalve deze "vermaatschappelijking" zal via een versterkt beleid op het gebied van de AMZ getracht moeten worden de mate van geïnformeerdheid over de noodzaak tot behoud en beheer van het bodemarchief te vergroten. Hierbij moet men zich niet alleen richten op maatschappelijke organisaties of ambtelijke diensten, maar ook op zogenaamde "gewone mensen", het publiek.

De PR van de archeologie en het cultuurlandschap heeft zich tot op heden niet het summum van doortastendheid getoond. Misschien moet het professioneler aangepakt worden. Waarom kan bijvoorbeeld de PR over de drie deelaspecten van de cultuurhistorie -de archeologie, historische geografie en historische bouwkunde- niet vanuit één, nieuw op te richten en op haar taak berekend voorlichtings- en educatiebureau verzorgd worden? Zo kunnen de krachten op dit vlak beter gebundeld worden. Het publiek kan hiervan profiteren. Ik denk bijvoorbeeld aan het toerisme. Onlangs is een beleidsvisie van de regering op de toekomst van het toerisme gepresenteerd. Het ministerie van Economische Zaken heeft voor dit beleid 4 thema's gekozen "waarmee Nederland

internationaal sterke papieren heeft". Het cultuurhistorisch erfgoed was er één van. Misschien een erkenning uit onverwachte hoek, maar toch...een erkenning waar wat mee gedaan moet worden.

Dames en heren,

Ik wil nog even met u de belangrijkste punten van mijn betoog in het kort langslopen. Ik heb getracht U duidelijk te maken dat er een relatie is tussen de archeologie en het landschap. Willen wij van deze relatie blijven genieten dan is een goede AMZ noodzakelijk. Totnutoe is de overheid tekort geschoten. Ik heb dit geïllustreerd aan de hand van de praktijk van de Monumentenwet en de WRO. Maar, niet alleen de overheid is tekort geschoten. Ook de archeologen zullen meer aandacht moeten geven aan de AMZ. Zojuist heb ik U een aantal aanbevelingen gedaan -het voorlichtingsbureau, de gebiedsgerichte aanpak- om hierin verbetering aan te brengen.

Ik kom hiermee aan het eind van mijn betoog. Aan het begin vertelde ik u van die dekselse paalworm, die met zijn vraatzucht uiteindelijk de overheid dwong tot een prestatie op het gebied van de AMZ.

Nu, ruim 250 jaar later, vraag ik mij af of er werkelijk een moderne variant van de paalworm nodig is om de laatste resten archeologisch Nederland als deel van ons landschap en ons gemeenschappelijke cultuurbezit te redden?

Ik hoop van niet.

Want, zegt U nu zelf, het zou toch werkelijk àl te treurig zijn als de voornaamste taak van een toekomstig ambtenaar archeologische monumentenzorg eruit bestond het Lege land te doorkruisen, het Lege Land dat door arrogante veronachtzaming van ons cultuurhistorisch erfgoed beroofd is, ...te doorkruisen om talrijke wrakkige bordjes te inspecteren. Bordjes waarop de verdwaalde wandelaar geen informatie kan lezen over een

historisch-landschappelijk fenomeen, maar waarop -in
Multatuliaanse traditie- een soort grafschrift staat opgetekend.

Een grafschrift dat luidt:

Hier lag het Verleden
verdwenen
zonder opgaaf van reden

Ik dank u voor Uw aandacht.